

Дам'ян Бориско.

СОЦІАЛІЗМ А РЕЛІГІЯ

Людство.

Соціалізм.

Монреал, 1916.

Накладом Ів. Гниди. — З друкарні „Новий Світ”.

215 9211.14 501

ДРУКАРНЯ „НОВИЙ СВІТ”

ВИКОНУЄ

всякі друкарські роботи, як: оголошення, тікети, коверти, книжки і т. п. гарно і точно по уміркованій ціні.

На провінції виконує сейчас. : :

Заходіть на 173 Clarke St. Монтреал

Письма шліть на адресу:

NOWYJ SWIT, Box 1051, Montreal, Canada

ЧИ ВИ Є ПЕРЕДПЛАТНИКОМ „НАРОДНОЇ ВОЛІ”?

Коли ще сеї часописї не передплачуєте, то зачніть передплачувати сейчас.

„НАРОДНА ВОЛЯ“ є одною з найбільших українських часописий в новім і старім краю.

„НАРОДНА ВОЛЯ“ виходить три рази тижнево — вівторок, четвер і суботу.

„НАРОДНА ВОЛЯ“ подає цікаві новини американські, краєві, суспільно-наукові розвідки і все, що дотичить життя українського робочого народа в Америці і на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

До Канади і Старого краю на рік . . .	\$3.00
на пів року . . .	\$1.50
В Злучених Державах на рік	\$2.50
на пів року	\$1.25

Гроші враз з замовленем висилайте на адресу:

NARODNA WOLA, 524-530 OLIVE ST., SCRANTON, PA., U. S. A.

10
Дам'ян Бориско.

10.898.
Львів. Бібліотека
АН УРСР

Соціалізм а Релігія.

Віра є зачадженем народа.
Маркс.

ВСТУП.

В соціалістичній літературі до тепер не багато писало ся про се, яке становище займають або повинні займати соціалісти супроти віри. В урядових заявленнях соціалістичних партій звичайно говорить ся, що соціалізм не має нічо спільного з вірою, що віра є приватною, особистою справою кожної людської одиниці, а як соціалісти і виступають проти церкви, то не задля її віри, а тому, що церква стоїть по стороні старого ладу суспільного. А що головним завданням соціалістичного руху є повалення цього ладу, тому ніхто й не повинен би ляяти соціалістів за безбожність, а хиба за їх політичні та суспільні переконання. Таке є становище урядового соціалізму у всіх краях, з виїмкою одної Англії, де Соціалістична Партія сьміло і отверто говорить, що „соціалізм, як філософія і як форма суспільства є запереченем віри”.

Ся партія може зайняти таке становище в справі віри тому, що більшість її членів є такого переконання; ті-ж з англійських робітників, що є також соція-

Львівська бібліотека
АН УРСР

№ II-55840

Львівська державна
наукова бібліотека

№

6519 6569

лістами, але вважають віру „справою приватною” або згідною зі соціалізмом — вони є згуртовані в Партії Соціально-демократичній; ще інші, які не є соціалістами, мають свою Независиму Робітничу Партію, а крім того є ще товариства вольнодумців, однак з капіталістичними засадами в справах щоденного життя.

В усіх других краях є звичайно одна соціалістична партія, до якої належить кождий робітник, що зрозумів несправедливість старих порядків на сьвіті. А що-до віри, то одні вірують, другі не вірують, так що партія не може під тим зглядом прийти до єдности і полишає віру на боці, а веде боротьбу з церквою і попами. А хоч декуди є й дві соціалістичні партії, як приміром в Зл. Державах і Канаді, то різниця між ними є не задля віри, а задля теорій і способів, яких кожда партія придержується в революційній пропаганді.

Подібний стан існує і між українськими соціалістами; лицемірна фраза „віра є справою приватною” вкрала ся і до української соціалістичної літератури в перших роках соціалістичної пропаганди між нашим робітництвом, та ще й сьогодні є такі, що вважають сю фразу помічною в агітаційній роботі між темними і побожними робітниками. Щоби таке лицемірство справді помагало в навертанню людей до соціалізму, ми зовсім слушно можемо сумнівати ся, а глянувши на нього з морального погляду, побачимо, що, як сказав Драгоманов, — неправда, не освіта — і покинемо таку єзуїтську тактику.

Темному чоловікови можна сказати щонебудь і він повірить, не питавши за доказами. В сей спо-

сіб ширить ся віра. Соціалізм, оснований на розумі і науці, так ширити не дасть ся: тут усе треба поставити в світлі правди, розуму, примінити до практичного щоденного життя і шукати для соціалізму прихильників не між людьми, що вже з природи є капіталістичної вдачі (чоловік вже з уродження має схильність в сей або в той бік, до світла або до темряви), але між тими, що є жадні правди і справедливости.

В отсій розвідці ми приглянемо ся тій вірі, яку попи проповідують по церквах, розважимо її основи і походжене, та скільки в ній є правди, а скільки видумки або й чистої брехні. А що в теперішніх часах ми маємо до діла виключно з вірою християнською, тому і ся розвідка займаєть ся головню наукою, на якій опираєть ся християнство. Маємо прецінь „християнських соціалістів”, які твердять, що Христос був першим соціалістою і що Біблія має рівну вартість з „Капіталом“ Маркса — отже треба-би заглянути в сю „св'ященну“ книгу і пошукати того соціалізму, який ніби-то мав проповідувати тесля з Назарету ще перед двома тисячами роками. Можливо, що наші побожні товариші партійні кажуть правду, а можливо також, що сей біблійний соціалізм є тільки привидом і незрозумінням Біблії — побачимо.

I.

ОСНОВИ РЕЛІГІЇ.

Щоби зрозуміти відносини між соціалізмом і релігією, нам перш усього треба мати добре зро-

зумінне того, на чім ґрунтується сама реліґія. Знаючи вже, що се таке соціалізм, ми також мусимо знати, чим є реліґія, з чого вона походить і до чого вона стремить.

За походженням реліґії, подібно як за походженням самого чоловіка, треба шукати в минувшині людського роду, яка є записаною в історії. „Історія — говорить Маркс — була вже доволі пояснювана при помочи реліґії, а ми візьмим ся зрозуміти реліґію при помочи історії”.

Учені люди, як також подорожні і місіонарі, що мали нагоду сходити ся і пізнавати такі народи, що ще й сьогодні живуть способом передісторичного чоловіка, говорять у своїх записках, що найдавнішою реліґійною формою є віра в духів померших свояків. Сю первісну реліґію названо анімізмом, яка згодом розширила ся в сей спосіб, що бачила духів не лиш поза неживими тілами небіщиків, але й в живих істотах, а навіть і в річах, які ніколи не показують жадних признак життя.

З того бачимо, що основною ідеєю реліґії є віра в продовжене життя по смерті. Се є властиво її практична сторона, що йде в парі з вірою в існування надприродних істот, сильніших і розумніших від чоловіка, а з якими він старається жити в приязни і придбати собі їх поміч в житєвих заходах. Первісний чоловік жив серед сеї самої природи, що й ми жиємо, однак він бачив її иньшими очима і розумів, а властиво не розумів, в иньший спосіб, як цивілізовані люди в наших часах. Його думане і бесіда були формовані у дуже вузеньких рамках; наука і наукові розсліди природи були незвісними: не було ні промислу, ні літературу — вза-

галі нічого, що могло-б причинити ся до зрозуміння природних явищ. Тому, як трафило ся щось надзвичайного в житю чоловіка або в оточуючій його природі, здивоване і страх огортали його, бо при своїм незнанню і задля браку досвідів не розумів ні причин таких явищ, ані не знав, яких наслідків треба йому сподівати ся. Такі річи як смерть, неприємність, привиди, божевільє і сон, були завсїгди загадкою для неосвічених людей і наводили їх на дорогу всіляких вірувань і наївних дитячих теорій. Явища сил природи в очах таких людей видають ся діяльністю якихсь невидимих істот, що мають такі самі прикмети що й чоловік, але будучи невидимими тим самим сповняють людей боязню і чинять їх релігійними.

Первісний чоловік нічого так не бояв ся, як духів. Він вірив, що дух умершого може вернути назад до тіла і тому бояв ся мерців. Небіщиків ще й тепер закопують глибоко в землю і кладуть на гробах щось важкого, камінний пам'ятник чи хрест, не лишень щоби вшанувати пам'ять помершого, але також, може й не думаючи про се, щоб не дати йому добути ся з під землі і страшити живих. Щоб мерцям не кучило ся в гробі, то наші предки закопували разом з ними ті предмети, які небіщики уживали в житю найчастійше, а на гробах ставили їду і напитки для них, щоби тільки не вставали і не турбували живучих.

Люди у своїй темноті переносили свої власні прикмети і думки в оточуючу їх природу і уявляли собі, що усе на світі є ділом духів, з якими треба старати ся жити в приязни і не грішити, себто не чинити нічо такого, що могло-б їм не подо-

бати ся. З тих передісторичних часів походить також віра в чари, чуда, ворожбицтво і всілякі забобони, що їх ще й сьогодні стрічаємо у кожного народа на світі. Цивілізація і культура ще не є на стільки сильні, щоби викорінити з людських умів се, чим вони насякли протягом довгих віків і що дальше піддержує в них релігія.

Релігія, яку проповідують сьогодні по церквах, не є нічим іншим, а тою самою темнотою первісного чоловіка, яка веліла йому шукати розвязки усяких явищ в життю і природі у віруваннях в духів і в чуда. Тому й Біблія, на якій основується християнство, не є жадним божим обявленем, а звичайною книжкою, в якій списано стародавні вірування зуміш з уривками з жидівської історії враз з моральними та філософічними теоріями давних часів. І яко факт, то Біблію годить ся звати не обявленем божим, а людською темнотою, з якої походить і на якій основується релігія.

II.

ОСНОВИ СОЦІЯЛІЗМУ.

Як релігія опирається на невіжестві і сліпій вірі в незнане, таємниче і видумане, так знов соціалізм основується на науці, досвіді, а головню на почуваннях справедливости, братерства і незалежній єдності людського роду на землі. Коли релігія натягає свій духовний карк, щоби побачи-

ти се, що знаходить ся поза межами природного і зрозумілого, або потішає себе і лякає розкошами і терпіннями в мнимим життю позагробнім, то соціалізм звертає свою увагу на звичайне буденне життя і оснований свою науку в межах матеріяльного добробуту і моральної щирости.

Так — соціалізм є страшенно моральний і отвертий. В релігії моральність полягає на тім, щоби одиниця осягнула „спасення“ і щастя; соціалізм має на увазі загаль і обставини, серед яких загаль живе, та бачить щастя одиниці у справедливим і братерським ладі суспільнім, який дає їй задоволення і не кидає у пропасть зневіри і огірчення, а тим самим не каже їй шукати щастя у видуманім життю по смерті. Соціалізм займається виключно життям дочасним, матеріяльним. Інакше не може бути — иньшого життя, крім того яке бачимо в нас і кругом нас, ми не знаємо, а воно таке гарне, таке повне чудових прикмет і цікавих об'явів, що в нас не повинно бути ні часу, ні охоти до шукання і видумування таких річий, в які ми можемо лишень вірити і ними себе дурити і туманити. Інстинкт релігійний, себто ся природна схильність чоловіка до пізнавання тайн

природи, доперва в соціалізмі знайшов правдиву і задовольяючу почву і може розвивати ся на засадах розуму і науки для добра і усовершення людського роду.

Соціалізм, як його знаємо сьогодні, основується на двох річах: на науковій правді і на науковій моральности, в якій справедливність є першою і найважнішою чеснотою. Наукова правда в приміненню до людського життя показує, що головним чинником в тім життю є справи економічні, значить, усе те, що дотичить потреб людського тіла. Ся правда називається в науковій мові економічним детермінізмом і вважається одним з основних законів, після яких уладжене людське життя. Економічний детермінізм твердить, що в історії так одиниці як і цілого народа головну ролью грає се, в який спосіб людське життя є піддержуване і хоронене. В тім згляді головну ролью грає спосіб, в який люди продукують і розділюють поміж себе потрібні для життя річі. Продукція і дістрібуція достатків є підвалинами, на яких спочиває ціла суспільна будівля; ті два чинники надають подобу і характер даній суспільности і є основними причинами всіх подій, про які читаємо в історії людського роду. Та-

кий погляд на історію називається матеріалістичним розумінням історії, що є протиставленем до ідеалістичного або релігійного пояснювання історичних випадків.

Таке становище соціалізму дало при-
току його ворогам, що вони називають со-
ціялістів людьми без висших думок і без
всього того, чим чоловік ріжнить ся від
нерозумної звірини — не видячи, що влас-
не соціалізм заставляє людей до думання
і до пізнавання життя, яким воно є в дій-
сности. Тільки думанє на основах природ-
них законів, їх пізнаванє і користованє ся
ними підносить чоловіка понад уровень
звіра і ставить його на шляху ідеалу. А го-
ловним ідеалом людства є соціальний пос-
туп — усовершенє відносин між людьми
в їх щоденнім житю і усуванє зввірячої
боротьби о істнованє між одиницями. Що-ж
найвиднійше ставить чоловіка понад зви-
ря, се уживанє струментів. Після того,
який де розвиток на поли промисловім і
фабричнім, які де машини, улїпшеня і у-
лєкшеня в людській праці, після того ми
міряємо поступ і цивілізацію. Ніхто не
назове культурним і цивілізованим такий
народ, що в нього багато церков і він сам
глибоко релігійний, забобонний і суєвірний;

се знайдемо і в дикунів і такі прикмети є зовсім природними там, де чоловік переходить зі стану недумаючої звірину у стан розумовання і виріжнювання. Вірити, се є перший і найлекший спосіб думання; у вірі всякі питання і сумніви не мають місця і через те не завдають голові ніяких трудностей і тягарів. Проте релігійність є першою філософією чоловіка, його першою спробою самотійного думання над тим, що бачить кругом себе і що відчуває в собі.

Пізнаючи себе і природу, люди поводи приходять до заключення, що релігія є недостаточним поясненем світа, чимось темним і дитячим, негідним істоти розумної і стремлячої до знання і правди. Саму релігію піддають критиці, значить, приглядають ся їй розважно і шукають в ній правди та порівнюють єї науку з тими висновками, які їм подають спостереження і досьвіди в щоденнім житю. Така релігійна критика хоч і ставить собі за ціль погодити релігію з розумом і наукою, в дійсности веде людей до цілковитого зірвання з нею, бо не знаходить в релігії нічого, що дало-б ся погодити з людським розумом. Люди перестають бути віруючими дітьми, покидають мрії про рай і пек-

ло, а пізнавши сили і закони природи, беруться до будовання раю на землі, стають до боротьби з усім тим, що тримає їх в пеклі неволі і нужди. Під хату життя дають нові основи: на місце старих зрадливих основ релігії підсувають тверді, правдою випробовані, основи соціалізму.

Як сон і дійсність, так релігія і соціалізм ріжняться між собою. Що в релігії вважається головною ціллю людського життя, се в соціалізмі сходиться до значіння забавки і поезії. Соціалізм не журить тим, де люди йдуть по смерті — він приглядається, як люди ходять за життя. Соціалізм не роздумує над блеском і красою палат, в яких розкошують праведники в небі — він звертає нашу увагу на факт, що на землі не мешкають в палатах ті, що їх будують. Соціалізм не завдає собі питання, як смакує амброзія і нектар, якими живуть сьвяті в небі — він стремиться до того, щоби на землі люди не видирали собі хліба наче ті дикі звірі. Соціалізм не обраховує, скільки метрів сукна вийшло-би на штани ангела в „Откровенію”, який одною ногою стояв на суші а другою на морі — такими задачами займається релігія, а соціалізм питається, чому-то ті, що ви-

робляють найліпші матерії на одіж, самі звичайно вбирають ся в найтанше і найпідлійше шматє. Отже бачимо, що вже в своїх основах соціалізм і релігія не мають нічого спільного, бачимо, що релігія займаєть ся справами уявленими і видуманими, а соціалізм справами реальними і практичними. Хто цікавить ся теоріями, про се, що станеть ся з ним по смерті а байдужний на се, що станеть ся з ним і з його родиною як забракне центів і роботи перед смертю, сей не може рівночасно інтересувати ся соціалізмом, який власне тільки й говорить про працю і єї плоди. З праці живуть всі люди — побожні і безбожні, убогі і багаті, а багаті тримають убогих в побожності, щоби ті не стали думати і не додумались до соціалізму. Бо віра і визиск все ходять в парі.

III.

ПРАВДА В РЕЛІГІЇ.

Кажуть, що навіть і в байці мож знайти зернятко правди і чогось з неї навчитися; подібно дасть ся сказати і про релігію. Чоловік ніколи не може видумати щось

такого, що було-б абсолютною „видумкою”, значить, було-б чимсь неправдивим, неможливим або неістнуючим, а рівночасно не стояло в ніякій звязи з правдою, можливістю або дійсністю. Люди думають після того, що знають, а знають тільки се, що спостерігають своїми змислами і на тих спостереженнях снують свої думки. Спостереження самі в собі є правдою і дійсністю, а доперва сновання людської думки можуть будувати з цегол правди сьвятиню брехні, можуть зробити правду неясною, незрозумілою та неподібною до себе самої.

Такою мотаниною і безображеною правдою є також і релігія. Що ми властиво розуміємо під словом „релігія”? В латинській мові се слово означає „в'язати, прив'язувати до чогось” і в церковнім розумінню слушно означаєть ся релігію як зв'язь чоловіка з Богом, бо і в загальнім значінню релігією називають погляди чоловіка на вселенну, його відносини до незнаного і невидимого. Всі людські думки, що старають ся пізнати і зрозуміти остаточну причину цілого видимого сьвіта і пізнати, яка є зв'язь між поодинокими явищами в природі, є релігійними думками. Се є першою правдою, яку знаходимо в релігії, ко-

ли розважимо лишень буквальне значінне того слова. Ніхто знає не може успішно заперечити, що нема ніякої звязи між чоловіком а сьвітом, серед якого він живе, або що люди не підлягають ніяким законам подібно як усе инше в природі — є звязь, є релігія. В тім чистім первіснім значіню повинен бути релігійним всякий чоловік, повинен старати ся пізнавати хто він і де він, повинен враз з побожним біблійцем завдати собі питанє, звідки прийшов і кудажде, з чого походить і кудажде стремить не тільки він сам, але й всяке инше сотворінє, живе й бездушне, на сьвіті.

Таким є правдиве, основне значінє релігії — нічо инше, а друге слово на означенє того, що вчені називають філософією. Сьогодні під словом релігія розуміють таку філософію, котра основуєть ся на вірі в божество, і релігійним називаємо чоловіка, що вірить в істоти, які стоять поза природою і панують над нею. Отсе шуканє першої сили в природі, сеї сили, яка уводить в рух цілу машинерію всесьвіта, се є другою правдою, що криєть ся в релігії.

З того другого погляду релігія є змаганєм пізнати першу причину всіх види-

мих і невидимих явищ в природі. Чоловік, скоро лишень прийшов до свідомості різноти між причиною і наслідком і поставив собі питанє: чому? звідки? що за причина? — став релігійним. Пізніше його релігія перейшла через млинок логічного і наукового розумовання і його релігія перетворила ся у філософію. Релігія випарувала і пішла в гору, філософія скристалізувала ся і осіла на землі блискучим діамантом правди і науки. Подібно як в салінях, де виварюють сіль, вода випаровує і счезає, а в збірнику остає сама чиста сіль, яка й представляє собою усю вартість сільної ропи. Розумної відповіді на найбільші питання людської думки релігія не дала; замість розумних і можливих теорій, вона каже нам вірити в те, що в давну-давнину видумали неосвічені досвідом і наукою уми напів диких племен. Після релігії причинию всього на світі є боги, про яких читаємо в старих писаннях, що дуже часто являли ся людям і їм помагали або шкодили в буденнім життю. Де-ж ті боги є сьогодні? Чому вони тепер не являють ся нікому і не показують своїх чудесних штук премудрости і всемогучости? Помагали колись Грекам здо-

бувати Трою, а Жидам бити Філістинів і Амаликитів — чому вони тепер не інтересують ся більше війною, чому, приміром, не допоможуть Москалям відбити назад від Німців Польщу, або чому не обороняють бо-дай таких „святих” місць, як Єрусалим та лишають всілякі Кальварії по християнських землях, на поталу кровожадного війська? Мабуть за старі вже, щоби лізти не в свої діла... Нема їх. Молодий розум новітнього чоловіка не видумує більше богів, тому і не говорить про них ніхто і не співає ніхто і по книжках вже більше не пишуть про подвиги богів, півбогів, чарівників, святих і всяких інших дивоглядів. Вони істнували доти, доки люди вірили в них і видумували їх. А скоро людський розум перестав вірити в них і людська душа перестала вилітати поза межі розумного і можливого, так і богів більше на землі ніхто не стрічає, ніхто не користується їх силою на війні, їх знахарством в хоробі, ані святі не вратують молитвою сего, хто за слабкий, щоби встояти в борбі о істнуванє богів.

І ніхто думаючий не скаже, що причиною всіх причин у всесьвіті є боги, так як се говорить релігія. Соціалізм богів не знає.

РОЗВИТОК ХРИСТІЯНСТВА.

Христіянство почало рости і розвивати ся тоді, як велика римська держава дійшла до вершка своєї могутності і, не могучи встояти на несправедливих основах невольництва, стала хилити ся до упадку. Поступ, який Римляни зробили в життю державнім, в науці і штуці, спричинив се, що старі вірування і звичаї у всіляких племен, що входили в склад римської держави, страшили свій блеск і силу; люди покидали їх і звертали ся до нових римських поглядів, наслідуючи у всьому тих, яких вважали за висших від себе. Ми й сьогодні бачимо, що люди радо наслідують тих, що панують над ними і мають їх за щось ліпшого і розумнішого. Так воно було і за часів Христа.

Через перетворенє державних порядків в тих часах з малих незалежних народів і племен в одну велику римську державу, мусіла також і релігія змінити свій вигляд і допасувати себе до нових обставин. Де було передше много малих нерозвинених держав, там повстала одна велика, на писаних законах основана римська

імперія, на чолі якої стояв один найвищий проводир, цїсар. Відповідно до того змінила і релігія свою подобу: на місци многих богів і богинь, яким поклоняв ся кождий нарід з'окрема, повстала одна релігійна система з вірою в одну божу родину. Один римський імператор на землі і один жидівський Єгова на небі — се головний зміст христіянства. Воно не прийшло з неба, ані Христос його не видумав, але повстало в зовсім природний спосіб, як і всьо инше на сьвітї, являючись новою фазою релігійного життя враз з новою фазою життя державного.

Основно христіянство не різнить ся нічим від поганства, так як і римська держава не мала в собі нічо нового в основах, а була лише усовершенем і обєднанем старого суспільно-політичного ладу. Христіянство злучило і огладїло зверху стару поганську релігію, з многих богів зробило тріюмвірат (спїлку з трох, як і тепер маємо по організаціях трох головних урядників), а всьо инше позїстало те саме, що було в поганстві. Вірування, обряди, всїякі заботи і релігійні звичаї перейшли з давних поганських часів в христіянство і дальше розвивали ся та доводили людей до кро-

вавих воєн і безглуздної різанини в середних віках. Так отже християнство несвідомо і без ясного опрeдiлення сотворило зі старих вірувань нову релігію, допасовуючи єї до нових соціяльних принципів та до змінених економічних відносин.

А економічні відносини були власне чи не найважнішим чинником в початковім розвою християнства. Наука Христова прозябла і стала зростати в часі, коли то римська держава знаходила ся в стані розкладу, в стані політичної і економічної руїни. Ціла Італія була винещена системою страшного невольництва; се були часи коли-то римські вельможі різали своїх невольників наче худобу і кидали їх тіла на жир рибі у ставах, бо вірили, що риба, кормлена людським мясом, є дуже смачною. Гіршої неволі уявити собі ніхто не може, страшнійшої розпуки і безнадійности сьвіт не бачив. І серед такого пекла являється один з Христових агітаторів і солодкими словами малює нещасним невольникам вічне блаженство в небі. Чи-ж дивно, що люди липли, як мухи до меду, до нової науки, що стративши всю надію на добра дочасні, жадно і без критичного думання (до чого і спосібними не були) приймали

у свої серця нову віру і ставали ревними христіянами? Зовсім природно, що такі обставини були як найвідповіднішою причиною до плеканя віри в посмертні гаразди. І не тільки невольники, але й вольні люди і сама римська шляхта і аристократія знаходилися в тім часі в стані банкруцтва і морального занепаду та деморалізації. Очевидна руїна держави сповняла страхом тих, що були її правителями і вони з розпукою гляділи в будучність, з жахом стрічали думку про се, як дикі орди варварів, котрих вони вже не були в силі спинити, положать кінець їхньому правлінню. В такім положеню і найбогатші з них радо наставляли ухо новій науці жидівських проповідників з Палестини і ставали христіянами.

Наука і штука, які й сьогодні є головними ворогами релігії, були ними також і в початках христіанства. Але тоді вони ще були за слабкі, щоби стати до борби зі самим христіанством і його не поборювали а, навпаки, помагали йому валити старі поганські релігії і самому ставати на їх місци. Тодішні римські учені і вся інтелігенція зовсім не вірили в старих богів і одні з них ставали скрайними матерія-

лістами і безбожниками, а інші знов шукали нових, розумнійших теорій релігійних і знаходили їх в христіанстві.

Бачимо отже, що христіанство росло не жадним чудом, а в зовсім природний спосіб. Людей бідних і невольників манила до нової релігії надія на щасливість по смерті, а багатих і учених незадоволенє зі старих богів, віра в яких була ясною наругою над людським розумом і законами природи.

Христіанство, як нова релігія, було формоване на взір тодішньої соціально-політичної системи, яка містила ся в двох словах: пан і невольник. Пан, що його усовершенєм був цісар в державі, знайшов свій ідеал в релігії в особі одного Бога, царя неба і землі. Невольник, слуга, підданий, який в державі був власністю пана, в новій релігії став власністю Бога. Той Бог, той Христос є нічим иншим, а ідельним паном, який нагороджає вічним щастєм своїх вірних підданих і карає вічними муками тих, що не признають його панованя над собою. Тому покора, рабське пониженє себе самого, любов ворогів і інші собачі чесноти грають таку велику роль в христіанській етиці — а що й не може бу-

ти інакше, коли зважимо, що власне такі „чесноти” є основною характеристикою відносин між паном і невольником.

Приноровивши себе як найкрасше до суспільних і політичних відносин в римській державі, християнство зростало так само скоро, як і всьо инше на сьвітї, коли дістане ся серед сприяючі сьвому розвоєви обставини. Правда, в самих початках християн переслїдувано, мучено і убивано, але се тревало не довго — доти, доки люди не пізнали і не зрозуміли, чим власливо є ся нова наука. А скоро пізнали, що се нічого надзвичайного, а тільки їх стара віра, улїпшена, вигладжена і підмальована — тоді вже без великих клопотів християнським місіонарам вдало ся навертати один нарід за другим, а царі знайшли в новій релїгії доброго помічника в триманю людей в послуєї і підданстві.

Після упадку римської держави християнство зберігло від загибели культурні здобутки Греків і Римлян і присіло їх так тісно, що хоч і не вернули ся назад старі часи варварства і скрайної темноти, однак і поступу через довгі віки не було ніякого. Се були часи, які в історії називають ся середновічними, а в яких християнство

переживало свій найдикший і найпоганьший період. Росло і ширило ся на цілу Європу і проливало кров людську в сектанських боротьбах та у війнах з новою азійською релігією, з магометанством.

V.

ЧИ ХРИСТОС БУВ СОЦІЯЛІСТОМ?

Много є в соціалістичнім русі таких, котрі вважають Христа соціалістом і твердять, що новітній соціалізм є зовсім згідний з наукою Євангелія. А що християнські церкви є ворогами соціалізму і поступу в області наук природних і соціальних, то наші побожні товариші пояснюють се тим, що попи перекручують науку Євангелія і проповідують її в душі капіталістичнім задля особистих зисків. Провідною думкою в твердженю християнських соціалістів є се, що Христос мав бути ворогом церкви і держави і умер мученичою смертю в борбі зі старою жидівською вірою і деспотичною римською державою. Ну, єли се правда, то в руді кожного з нас повинен бути „Новий Завіт“, а партія сповнить лише свій обов'язок, як урядово іменує Христа своїм почет-

ним членом.

Але нїм поставимо сю справу під референдум членства, переконаймо ся перше, чи наука Христа дійсно має що спільного зі соціалїзмом.

Всьо, що знаємо про Христа і його науку, містить ся в чотирох книжках Евангелїя; се є одинокє жерело, з якого можна дістати рішучу відповідь на питанє, чи Христос був соціалїстом, чи нї. Кожде з тих чотирох Евангелїй містить у собі одно і те саме оповіданє про жите, науку і діяльність Христа і тому вистарчить перечитати одно з них, а знати-мемо що є в інших трох. В найгарнїйшій формі подає нам навчаня Христа евангелист Йоан. В його Евангелїю повно любови і жертвенности і під тим зглядом він здаєть ся переви́сшає свого учителя. Хотячи пізнати характер і науку самого Христа, ми побіжно перейдемо Евангелїє від Матея. В нїм змальовано риси характеру Христа досить вірно і в гармонїї з його релїгійною і моральною наукою; автор оповідає лиш те, що йому розказували другі люди і не чіпляє нічого з особистих почувань і поглядів — до чого, можливо, й не був спосібним.

І читаючи се Евангелїє від Матея, ми

бачимо, що в нїм нема анї одної ідеї, яку Христос брав-би в соціалістичнім розуміню. Правда, є місця у Матея, що мають соціалістичну подобу, дадуть натягнути ся на соціалістичне копито, але анї Христос, анї його церква їх по соціалістичному не розуміли.

Христос після Матея — се жидівський Лютер чи Толстой, який уявив собі, що йому судило ся дати сьвітови нову віру і моральність і що він сам не звичайний чоловік, а син самого Бога, співвладітель царства небесного. Христос вірив, що його шіслав отець небесний в ролі еміграційного агента між людей, щоб їх намовляв покидати всьо земне і дочасне і думати лишень про небесне і вічне. При тїм був він типом, до якого сььогодні зачисляють знахарів, ворожбитів і чарівників — людей з незвичайними психічними прикметами, що їх по всі часи стрічаємо в людськїм суспільстві. Особливо замітним являєть ся сей тип в полуднево-західних народів Азії, звідки походять майже всі значнійші релігії на сьвіті. Такі люди є способні чинити надзвичайні діла, або так звані чуда. Чудами є переповнена кожда релігія і вони є головною підпорою всякої релігійної системи.

Природа не знає ніяких чудес. У ній

дієть ся всьо після відвічних і незмінних законів, з котрих закон причиновости виключає можливість чуда. А се, що люди називають чудом, є одним з тих природних явищ, яких причини вони ще пізнали і у своїм знаню не навязали до загальної основи всесвіта. Крім таких природних чудес є ще чуда фікційні або видумані, а які в дійсности ніколи не лучали ся. До таких неможливих чудес належить чи не більшість з тих, які після оповідання Матея творив Христос. Деякі знов є можливі. Що він приміром, сціляв хорих не уживаючи при тім жадних лікарств, се признасть нам кождий лікар сьогодні і скаже, що Христос був психопатою, то є таким лікарем, що може лічити деякі недуги (особливо ті, що загрожують нервову систему) силою своїх власних нервів, свого власного духа. В таких випадках хорому помагає положенє руки, погляд очий і сильна добра воля лікаря, щоби хорий подужав. Таких чудотворців знаходимо всюди: між темними верховинцями Бескида і між високо образованими професорами медицини німецьких університетів.

Ся можливість лічити хорих і творити чуда була вельми помічною для Христа в

його пропаганді. Він був свідомий того, що потрафить чинити річі, що їх пересічний чоловік чинити не може, але своєї дивної сили не розумів і був загадкою сам собі. Свою силу творити надзвичайні діла Христос назвав вірою і гадав, що кождий чоловік може її збудити в собі і одним словом переносити гори з місця на місце (XVII, 20).

Своїм знахарством робив він величезне вражінє на простім народі і скоро знайшов таких, що увірили в його божество і науку.

Увірив в Христа також Йоан Христитель, релігійний агітатор, що, подібно як Христос, бунтував народ проти попівства і проповідував нову релігію.

Того Йоана Хрестителя можна-би назвати соціялістом в моральнім розумінню. Він виступав проти попів за їх ледаче лицемірне житє, а навіть самого царя Ірода злаяв за се, що жив з братовою. Йоан проповідував також милосердє для бідних. На просьбу своєї жінки і доньки Ірод звелїв зрубати йому голову.

Майже вся моральна наука Христа містить ся у так званій „Проповіді на горі”. Вона займає главу п'яту, шесту і

сему у Матея. Зміст єї більше-менше такий:

Жий собі, чоловіче, в тихій покорі, не дбай за дочасне і матеріяльне, не думай про се, чи є що їсти або одягнути ся у що, а гадай тільки про щасливість на небі. Головна річ, як дістатп ся до царства небесного. А дістанеть ся там лишень праведний — такий, що з ніким не гніваєсь, не поглядає на гарних жінок, не женить ся з розвідкою, не проклинає, не противить ся і не злить ся; як його замалює хто в пикку, він з солодким усміхом подякує йому і попросить чемно, щоб йому заїхав ще з другого боку... Дістанеть ся до неба сей, що не ставить опору, як йому відбирають його власність і позичає радо гроші всякому, не жадаючи ні посьвідки, ні поруки, ні жадної безпеки, що гроші вернуть колись назад до нього... І піде до неба сей, що дає милостиню і молить ся потайки в коморі так, аби навіть миши не чули слів його молитви, аби сусід не знав, чи він їсть в п'ятницю рибу, чи сало... Небо є для таких, що тримають ся пташиної економії — не сіють і не жнуть, а живуть на рахунок Божого провідіння, яке, вбираючи у найновішого фасону строї водяну лелію і полеву травицю,

тим більше дбати-ме про свою подобу в людським тілі... Буде в небі і такий, що не судить і не докоряє нікого, скриває знанє і правду перед темною голотою, не вимовляє ніколи таких поганих слів як „клясова свідомість — воля — економічний детермінізм — рівність — еволюція — критика — соціальна революція” — а з похиленою головою, не оглядаючи ся ні в ліво, ні в право, іде простим вузеньким шляхом великих чеснот підданства і покори.

Як у такій науці може християнський соціаліст добачити соціалізм — соціалізм Маркса, Бебля, Жореса, Дебса і десятюх мільонів інших соціалістів і соціалісток — се є загадкою і новітнім чудом. Мораль, голошена у „Проповіди на горі”, є якраз добра для піддерженя всього того, з чим бореть ся соціалізм; вона цілою своєю силою пхає слабшого на поталу сильнішого, взиває до фізичного і умового лїнивства та байдужности і як-би ті „золоті” слова „Проповіди на горі” здійснили ся в практиці, то на світі істнувалоби тільки два типи людської породи: пан, з нагайкою в руці і темний, бездушний, з малпачим виразом лиця невольник. Та закони природи є сильніші від видумок фантастів і ніко-

ли не дадуть ся заступити теоріями „про-
років і спасителів”.

Всі добре знаємо, що в практичнім,
щоденнім житю христіяни тримають ся
Христової науки лиш там, де вона є в згоді
з законами природи і не противить ся про-
стому, здоровому, поганському розумови.
Народ добре розуміє, що як „не всьо прав-
да, що на весілю сьпівають”, так і не всьо
правда, що в церкві проповідують.

Та є два реченя у „Проповіди на горі”,
що відділені від цілости, до якої належать,
мають дійсно моральну вартість. Одним з
них є реченє „Блаженні голодні правди,
бо вони наситять ся” (V, 6) і реченє „як
хочете аби люди вам чинили, так і ви їм
чиніть” (VII, 12). Соціалізм також накликає
нас до шукання правди і до добрих братер-
ських зносин людей між собою; а в Еван-
гелію ті реченя є тільки непотрібною оз-
добою противної собі цілости.

На думці у Христа була тільки його
власна, уявлена величність і слава. Уся
його наука має на ціли не добро людей на
землі, а славу трох богів на небі. Як і го-
ворить часом слова, що здавало-б ся виска-
зують правдиве співчутє для терплячого
людства, то не о людей йому розходить

ся, а о своє вимріяне царство. Каже, що „нема нічого скритого, аби не виявило ся і нічого схованого, аби не було знаним (X, 26), але не розуміє під тим поступу інтелектуального і усовершення людського уму, а свою власну мудрість і спромогу виявити і пояснити людям всі тайни всесвіта.

Не забуваймо і про се, що в вауці Христовій, як і в цілій Біблії, є багато противеньств і суперечностей. Стрічаємо часто таке, що одна гадка заперечує другу; що є наказаним в однім місци, то саме за-казуєть ся на другім. От, приміром, в Евангелію від Матея Христос каже раз, що „блаженні миротворці“ (V, 9), а відтак перечить се кажучи, що „я прийшов подати не мир, але меч“ (X, 34), а далше перечить і сю засаду, приказуючи вложити у похву меч одному зі своїх прихильників, який заходив ся боронити його підчас арештованя (XXVI, 52). І що сказали-би ми про товариша, котрий сьогодні з одушевленням проповідував-би клясову борбу, а завтра знов старав ся вмовити в нас, що інтереса капіталу і праці є одні і ті самі — або в який инший спосіб робив біле чорним, а чорне білим — чи не викинули-б ми його з партії? А тут, з Біблією під

пахую, суне дехто в хату соціалізму і давай доказувати, що „Христос був також соціалістом!”

Та читаймо далі Матея. Соціалізм каже нам любити всьо добре і гарне у світі, а Христос жадає нашої любови в мононоль для себе; і йому здасть ся, що вся любов у світі є його приватною власністю і, забуваючи навіть про „Отца небесного”, бачить всюди тільки своє возлюблене „я” (X, 37). Христос є представником не соціалізму, а представником і апостолом з’ідеалізованого до кінцевої досконалости царизму і егоїзму (самолюбства).

А невольникови, обтяженому працею і визиском, радить скулити ся і прийти до себе, себто до своєї науки, та вложити на карк ще друге ярмо релігійної боязни і славословія (XI, 28, 29).

Соціалістичне діло, та не в соціалістичнім дусі, зробив раз Христос і його ученики, як ідучи полем, зривали колосє, щоби заспокоїти голод (XII, 1). Тим показав що право чоловіка удержати себе при життю стоїть понад право власности. Очевидно, що Христос брав се колосє як свою власність; „дар неба і землі” вважав себе висшим понад всі права.

Христові погляди на життя родинне були зовсім такі, які сьогодні попи і капіталісти так уперто пхають на власність соціялістам, викрикуючи, що соціалізм є ворогом родини. Христос дійсно не дбав про родину. Не тільки, що відцурався родини, з якої вийшов на світ (XII, 47-50), але і нової не закладав і своїх поклонників взивав покидати родину та йти за собою (XIX, 21, 29; XVI, 24).

В річах дочасних, в справах суспільних і політичних Христос був у найліпшій гармонії з існуючим ладом. В Євангелію від Матея не знаходимо нічого, що оправдувало-би слова побожних соціялістів, що „Христос був також революціонером”. Революціонером він був — але релігійним, а не соціяльним. Політика і питання економічні його зовсім не інтересували, хоч яко чоловік образований, мусів їх розуміти. У своїй подиву гідній уяві Христос, здавався, бачив капіталізм з його індустріяльними монополями, говорячи, що „хто має, то йому ще дасться, і він матиме в достатку; але хто не має, тому відбереться навіть і се, що мав (XIII, 12), Про справедливість в економічних відносинах між людьми Христос не думав ніколи і вірив,

що на світі завжди будуть пани і слуги, богачі і бідаки (XXVI, 11).

Не знав Христос нічого і про інтернаціоналізм, то є ідею братерської єдності і рівності всіх людей на світі без згляду на національні різниці. Він був жидівським націоналістом з доброю дозою шовінізму у своїй вдачі.

Вірив він, що Бог післав його „тільки між заблудших дому Ізраїля” (XV, 24), а доперва пізнійше, як побачив, що його родимці шукають у нього не науки релігійно-моральної, а помочи лікарської, — Христос звернув увагу на другі народи і велить своїм ученикам йти і навчати всі „язики” (XXVIII, 19, 20). Чужинців Христос не любив. Як прийшла до нього канаанська жінка і з плачем благала, щоб уздоровив її „біснувату” (божевільну) доньку — Христос і говорити не хотів до неї. Ученикам, що просили за нею, сказав що не годить ся відбирати хліб дітям і кидати собакам (се мабуть натхнуло німецьким шовіністам зворот — „Du slavischer Hund!”). Але, що баба була вперта і писката, то Христос вкінці дав ся вблагати і сцілив хору (XV, 23-28).

З економічного погляду Христос не був і не потребував бути соціалістом. На

що йому було сушити голову тим, як люди прокормлюють себе і одягають, або скільки соціальної праці представляє собою бушель бараболі, коли він в байці про хліб і рибу з'умів п'ятцентовим бохонцем і фунтом риби накормити сто люда, не враховуючи жінок і дітей (XIV, 17-21; XV, 34-38). Про такі прозаїчні речі Христос не любив балакати і сварив на учеників, як звертали ся до нього в справах харчу, або інших потреб тіла (XVI, 5-11). Ученики самі мусіли дбати про се, щоби їх учитель і вони не ходили з порожніми жолудками у своїх агітаційних мандрівках.

У Христа було дуже слабе розумінне простих, дрібних обставин щоденного життя. Доказує того уступ у Матея (XVIII, 12-13), де Христос твердить, що пастух, згубивши одну вівцю, лишить без нагляду дев'яносто дев'ять а піде шукати сеї одної, бо, після його думки, милійша одна вівця котру згубив і знайшов, чим дев'яносто дев'ять овець, що з ними немав клопоту. Таких сентиментальних пастухів сьогодні нема і годі вірити, щоб вони були за часів Христа.

Богацтва Христос не любив і богачів не вважав добрим матеріалом до будови

свогого царства (XIX, 23-24). Соціалізм є також ворогом богачів, але не задля їх достатків, а задля нечесних способів, якими набули своє майно. А Христос не любив богатих, позаяк знав, що вони, заняті справами фінансовими і приємностями сего світа, нерадо підуть за його наукою умертвлення і самовідречення. Та переконання його про відносини між працьодавцем а робітником були зовсім капіталістичні; після його погляду, то робітникови належить ся за його працю не повна вартість її витвору, як сего учить соціалізм, — а се, за що згодить ся з капіталістою (причта про виноградника (XX, 1-16).

Не був Христос соціалістом і тоді, як виганяв купців і банкірів з Єрусалимського храму (XXI, 12-13). Ним бувби тоді, якби виганяв не дрібних, кошикових перекупців і міняйлів з церкви, а заходив ся скасувати в цілім краю богатих обшарників, властителів винниць, полонин і других публичних ужитків, та як-би був виступав проти неволі і панщини, які в тих часах були основою суспільного ладу. А з церкви то і нині викидають такого, хто відвертає увагу зібраних людей від богослуження і попівської науки.

В одній причті Христос отверто стає по стороні працьодавців і з обуренєм оповідає (XXI, 33-40) про тих робітників, що в осени не хотіли ділити ся з властителем винниці плодами своєї цілолітньої праці, але набили і прогнали його аґентів чи колекторів, а навіть і його сина не злякали ся і не дали собі видерти свого дорібку. І тих гарних типів осьвідомленої справедливости Христос ставить як взір лихих і грішних людей, гідних великої кари на сїм і тім сьвіті за се, що боронили плодів власної праці. З того видно, що Христос зовсїм не противив ся стяганю зисків і наємній неволи, яких соціялізм вважає головними ворогами робітничої класи.

І не тільки для капіталістів, але й для царів Христос мав як найбільшу пошану. Ані розпустник Соломон, ані убійник немовлят Ірод не стягнули на себе такого великого гніву „Сина Божого“, як якийсь бідачесько в причті про весіле царського сина (XXII, 1-14), що за зломане двірської етикетки (прийшов, бач, на весіле без фрака і ковнірика) дістав ся там, де „плач і скреготанє зубів“. Запитаний фарисеями, чи годить ся платити податок

цареві (XXII, 17-21), Христос заявив, що до царя належить всьо, на чім лиш знаходиться ся його знак або образ; отже всьо, що тільки цар може загарбати в свої руки і положити на тім свій герб і поставити досить війська, щоби се його зрабоване добро боронили перед захланністю иншого царя. Тому й не диво, що всі найбільші царі і володарі в світі були, є і будуть загорілими христіянами.

Свою науку пановання і служення Христос огладив і приоздобив двома заповідями про любов Бога і ближнього (XXII, 36-40), але ті заповіді, причіплені з боку до головної будівлі його науки, ніяк не гармонізують з духом невольництва, погроз і самовідречення, якими дише провідна ідея Нового Завіта. Подібні ті заповіді до малої, гарної хатчини, яку хтось нерозумний поставив під високою, чорною стіною величезної в'язниці. Всякий, глянувши на неї, подумає, що ся привітна хатчина не може бути складовою частию грізної тюрми і що її місце не тут, але десь в зеленім саді серед вольного поля, де чоловік спокійно і без погроз кайданів і неволі живе в любовних обіймах Матери-Природи. А любов, практикована на засадах основ-

них принципів Христової науки, є нічим іншим, а рабським прив'язанєм невольника до пана і має свій зародок в сліпій інстинкті самозахования, яке задля темноти не має відваги стати о власних силах на свободі. В таких істотах захованє свого власного „я” є головною цїлюю житя, а віруючи, що служенєм комусь сильнійшому від себе мож осягнути сю ціль, вони тільки й думають про се, як-би то дістати найбільше ласк і нагород від того, кому служать. З таких сотворінь складають ся всі вірні піддані царів і панів, всі вірні сини кожної церкви — темна, залякана, самолюбна маса, над якою всесильно панує дїявольська трійця Капіталізму, Клерикалізму і Мілітаризму. Так виглядають в дійсности дві великі заповіді Євангелія.

В Соціалізмі найбільшою заповідею не є любов, а справедливість. Два тисячі років христіянства є наглядним доказом, що любов без справедливости є зовсім безсильною в боротьбі чоловіка о поліпшенє його житєвих умовин. А тими умовами Христос не інтересував ся і уважав за добрі всі несправедливі звичаї і порядки між людьми. Потонувши у фантастичних мріях про своє царство на небі, він не звертав

уваги на се, як люди живуть на землі і в своїй науці подав їм не средство на визвіл з ярма неволі і темноти, а лишень на тлі вічності з'ідеалізував самолюбство і неволю, вважаючи себе царем а людей своїми підданими. Річ проте зовсім очевидна, що чоловіка з такими ідеями годі признавати соціалістом, ані його науку соціалістичною.

Заповідь про любов, хоч і є головним аргументом християнських соціалістів, тратить весь свій блеск, як єї поставимо поруч заповіді ненависти, про яку так часто читаємо в Євангелію. Христос не любить всіх людей, а тільки своїх покровників. Тим, що противлять ся його науці, загрожує вічним огнем, де буде плач і скрегот зубів (XIII, 12; XIII, 42, 50; XXII, 13; XXIV, 51; XXV, 30); містам, що не приймуть його науки, грозить карою гіршою від тої, яка стрінула Содому і Гомору (XX, 15; XI, 21-24), а ціле людство обіцяє судити при кінци сьвіта і поділити його на праведників в небі і грішників в пеклі, закінчивши в такий спосіб своє уявлене післанництво як син божий.

Така наука не має нічо спільного з соціалізмом. Соціалізм не обіцяє нічого і не

грози́ть нікому; соціалі́зм тільки учи́ть про се, що робити, щоби лю́дям жи́ло ся лі́пше на сьві́ті, щоби не було між ними ні гно́блення, ні визиску, ні обдурюва́ня — взага́лі нічо́го, що проти́вить ся пра́вдивій лю́бови бли́жнього. А ся нау́ка осно́вуєть ся не на теорі́ях релі́гійних сновиді́в і фанатикі́в, а на прості́м, приро́днім лю́дські́м розу́мі, який шука́є добра і пра́вди не на не́бі, але там, де лю́ди жи́вуть — на землі́. Соціалі́зм обходи́ть ся без релі́гії зовсі́м так само, як до́рослий чо́ловік обходи́ть ся без ласо́щів і забаво́к, які гра́ли таку ва́жну ро́лю в його́ дитя́чі́м ві́ці. А як оди́ниця, коли ви́росте і ста́не зрі́лою осо́бою, покида́є і забу́ває ті рі́чи, що в незрі́лі́м ві́ці бу́ли для не́ї предме́том сері́озного ду́маня і за́няття, так і ці́ле лю́дство ро́сте і розвива́єть ся духо́во і в протя́гу столі́ть при́ходить до що́раз но́вих ві́домості́й, по́глядів і ві́рува́нь, що́раз то бли́жше ста́є при Ма́тері-При́роді, при ді́йсності і пра́вді, ста́є на певні́й тве́рдій осно́ві нау́ки і зна́ня і пі́сля них оці́нює ва́ртість твора́в уя́ви і фі́лософі́чних теорі́й. Тож за́ки хто ста́не мі́шати соціалі́зм з релі́гією, перше му́сить пере́конати ся, яку ва́ртість ма́є одно і дру́ге в сьві́тлі нау́ки і пра́вди, а до́перва то́ді рі́шати, чи

соціалізм є добрий або лихий і чи Христос був соціалістом.

VI.

ПОБОЖНІСТЬ І БЕЗБОЖНІСТЬ.

Ті два слова є вистарчаючим аргументом на се, щоби доказати непримиримість між релігією і соціалізмом. Побожність, віра в божество і признаване старшинства одиниці над загалом — се ідеї що лежать в основах того, що люди звичайно називають побожністю і житем з віри. Се є віра невольників і віра панів; віра гнобителів і гноблених. Для гноблених така віра є проклятем і пеклом, але вони у своїй темноті і невіжестві вважають єї своїм одиноким спасенням, одинокою нагородою за гнет і злидні, які терплять в житю. Стративши надію на щасте по сім боці могили, вони з жадобою чіпили ся фантастичної ідеї про вічне жите по смерті і заснули на ній втомлені злиднями і неволею. В суспільстві повстала каста попівська, так звані клерикали, якої завданем є піддержувати в народі сей „святий” сон побожности і віри у всілякі видумки і байки. Між попами є такі, що й самі вірять у свою науку, а інші знов стали „божими слугами” легкого хліба ради; одні і другі стоять на услугах пануючої кляси в суспільстві і є одною з головних підпор старого ладу суспільного — капіталізму.

Соціалізм, опираючись на засадах знання і науки, є запереченем всіх релігійних догм і тверджень, а опираючись на ідеях справедливости і природної

моральности, є непримиримим противником клерикальної побожности і церковної моралі. Під тим зглядом соціалізм є безбожним і богохульним. Люди, що звуть себе християнськими соціалістами, не знають, що говорять; вони не є анї побожними християнами, анї правдивими соціалістами і силкують ся об'єднати ідеї які взаїмно себе заперечують. В тім положеню довго бути не можуть, але стають або соціалістами, або християнами, або дійсними безбожниками, не віруючи в нічо поза буденне звівряче животінне.

Отсе й є правдива безбожність — людина без ідеалу, без думки про справи вселюдські і всесвітні. Такий правдивий безбожник знає тільки своє власне „я“, своє особисте добро, свою самолюбну душу і шукає тільки для неї одної спасення. Шукає в людях і в богах і вічно пнеть ся до пановання над другими. Його мнима, лицемірна побожність є для нього тільки средством до осягнення самолюбних, безбожних цілій, до місця між панам на землі, а між ангелами в небі, куда його жене боязнь зроджена з темноти передісторичних часів. І такі темні уми і невольничі душі прозивають соціалістів безбожниками і матеріалістами, тому що не хочуть враз з ними валяти ся в калюжі самолюбного підданства і стремлять до світла і волі. А світло і воля, правда і знане творять правдиву релігію, правдиву звязь між чоловіком і окружаючим його всесвіттом.

У сій ново-пізнаній а вічно істнуючій релігії, яка є душею соціалізму, єдність є основною правдою, а братерство основною моралію. Єдність у

сього сьвіта, видимого і невидимого, один безмежний, незглубимий і вічний океан життя, що обявляється у безконечному числі форми і досконалости. І як каплина води є частиною водяної маси моря і мусить заєдно вертати ся до неї по довшій чи коротшій мандрівці під минаючими видами пари, дощу, снігу або леду, так і жите людини є лишень відорваним обявом відвічного життя всесьвіта і становить враз з другими безчисленними житевими формами одну, в своїх основах вічно ту саму, а на зверх підлягаючу безконечним змінам Природу. Се є одинока правдива релігія і побожність — релігія єдності і рівности, в якій нема місця ідеям повставання чогось з нічого, ідеям пановання і служення, карання і нагороджування. Іскра сеї правдивої релігії тліє у всіх релігійних системах, вона виразно зазначається в словах Христових, коли він говорить, що „Я і Отець одно єсьмо”, або коли апостол Павло говорить про Бога, що він є тим, в яким „двигаємо ся, живем і єсьмо“. Тайна Евхаристії, в якій після вірувань більшости христіян подається людям до поживання тіло і кров Христа-бога, є також не чим иньшим, а символом єдності між чоловіком і природою, набожною пошаною видимої матерії, яка грає головну роль в людським житю. їда і напіток є дійсно тілом і кровію Бога-Природи і вічне жите на нашій землі може обявити ся тільки в сей спосіб, що одна істота їсть тіло другої істоти, тіло Бога. Бог є сьвітом і сьвіт є Богом і нема між ними ріжниць, нема двох відмінних существ. Цілий сьвіт, видимий і невидимий, є одною відвічною і безконечною єдністю, ніким не сотво-

рений і нікому не підлягаючий, ні богам, ні царям, а тільки дитячий розум людства дав унести себе сонній уяві і сотворив богів на небі та став побожним в нерозумний і понижаючий спосіб.

Побожність людей та їхні думки про богів не були все однакові. Чим більше чоловік пізнає себе і природу, тим дальше відходить від усього виду-маного і чудесного. Боги змінюють ся. Суворий і заздрий Бог старого завіта уступає місце лагідному, про любов мріючому, бого-чоловікови Христови, який вже виразно зазначає єдність між божим а людським, між чоловіком і невидимими силами все-світа. Нинішні церкви також не однакові. Се, що в одній церкві вважається побожністю, в иньшій церкві опрокидується як нерозумне ідолопоклонство. Побожність одних людей видається безбожністю другим людям. Православні називають католиків безбожниками, ті-ж подібно відносять ся до протестантів і кажуть, що протестантизм є перехідним містком з віри в невірство. А всі вони несвідомо голосять сю одну велику правду, що які люди, такі їх боги і така їх віра. Досвід і наука змінюють не тільки спосіб життя людей, але також і їхні погляди на релігію і побожність. Людство іде в напрямі правдивої побожности, яка містить ся у пізнаню єдності і нероздільності між Богом-Світом і чоловіком, а яку ширить наука новіших часів.

Дотеперішня релігія заступала місце науки серед темних мас народу і суперечність між церквою і школою завжди є очевидною, хоч і як попи намагають ся її закрити, допасовуючи нові наукові

правди до старих релігійних видумок і неможливостей. Така латанина довго не вдержить ся на світі і правда мусить вийти на верх. Людський ум виростає зі свого дитячого віку, а разом виростає зі своїх дитячих поглядів і ідеалів. Релігія попереджала науку і мусить уступити перед її світом. Закони божі лиш тоді знайдуть послух у людей, як не будуть в суперечности зі законами природи і покинуть свою баламутну назву.

Правдива релігія не знає нічого надприродного. Всьо, що є, має свої природні причини і підлягає вічним і незмінним законам. Говорить Говард Мур: „Чим люди більше знають про хемію і фізику і еволюцію і природне право, тим менше в них віри у надприродне. Не може молити ся чоловік дійсно вчений. Молитва є ненауковою. Ніякий еволюціоніст не стане вірити в божественний початок річий. Релігія мала свій природний початок, подібно як вуголь і кам'яна сіль, і ріки з долинами і горами, і усе иньше. Вона повставала в робітні людських почувань і людської уяви. Боги не сотворили людей; люди сотворили богів.”

Тому і дивно, дуже дивно, що деякі люди беруть ся доказувати про згідність пануючої в сучаснім суспільстві релігії з соціалізмом і вважають Христа одним з перших соціалістів. Великий будівничий соціалістичного руху, Кароль Маркс, не шукав за соціалізмом в Біблії, ані в жадній релігії, але шукав за ним у своїм розумі, жаднім правди і справедливости. Про релігію Маркс говорив. „Релігія є наркотиком для народа. Знищене релігії як приемности народних мас є приверненням правдиво-

го щастя для людей. Взивати народ до відступства від ілюзій з огляду на становище тих ілюзій є взиванем до відступства зі становищ, які потребують ілюзій. Тому релігійна критика є зародком критики долини сліз, в якій релігія є таємничою сьвятістю.”

Боротьба з релігією не то що є хосенною для умового розвою людини, але й оминути її неможливо хочби тільки з огляду на те, що релігія є головним оружем в руках пануючої класи по всіх краях. Правда, знесене релігії ще не буде знесенем економічної неволі, а лиш здобутом одного форту в капіталістичній кріпості. Завданем робітників є передусім вирвати з рук капіталістів силу політичну і економічну, а всі иньші питання враз з питанням релігійним є меншого, другорядного значіння. Та се ще не є доказом, що робітник може ходити з рана до церкви, а по-полудни на соціалістичні збори і бути добрим партійним товаришем. Для таких не повинно знаходити ся місце в Партії, бо ніхто не може бути в тім самім часі побожним після церковної науки і безбожним після засад соціалізму.

Лицемірна засада, що релігія є справою приватною і не повинна входити в обсяг соціалістичної пропаганди, є хибною і тільки спинює сю пропаганду. Ніяка справа в людськім життю не є на стільки приватною, щоби могла бути постійно поминаною в життю публичнім і оставала без впливу на нього. Побожність чи безбожність хоч вони є річчями, які обходять кожду одиницю в иньший спосіб і є з огляду на особисту свободу її приватною спра-

ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ!

„РОБОЧИЙ НАРОД”, орґан Української Соціал-демократії в Канаді. Виходить що тижня в Вінніпег. Річна предплата виносить \$2.00. Адреса: ROBOTCHYJ NAROD, Box 3658, St. B., WINNPEG, MAN., CANADA.

„РОБІТНИК”, орґан Федерації Української Соц. Партії в Америці. Виходить що тижня в Клівеланд. Річна предплата в Зл. Державах 1 дол. 50 ц. на 6 місяців 75ц. В Канаді і за границею, на рік 1 дол. 75 ц., на 6 місяців 90 ц. Адреса: ROBITNYK, 2335 W. 11-th St. Coreny's Bldg. Cleveland, Ohio., U. S. A

„РОБІТНИЧЕ СЛОВО”, просвітно-наукова і поступова часопись для працюючого люду. Виходить раз на тиждень в Торонто. Річна предплата в Канаді \$1.50 ц. В Зл. Державах \$1.75 ц. Адреса: ROBITNYCHE SLOVO, Box 64, TORONTO, Ont., Canada.

ПЕРЕПЛЕТНЯ КНИЖОК

С. БЕРЛАДИНА

приймає в переплет всякі книжки, як: бібліотечні, торговельні, бюрові, ноти, мапи, записки і т. п. Золотить і посрібляє по низькі ціні.

Заходіть або пишіть на адресу:

413½ FRONTENAC ST., MONTREAL, Canada.

1,44 (1987)

ЧИТАЙТ
Видання Бібльот

6569

- До тепер вийшли і продаються
- Ч. 1. Червоний Кобзар, (збірні робітничих пісень і поезій) 1
- Ч. 2. Е. Гуцайло: Конець Сьвіта 1
- Ч. 3. Наш Прометей. З нагоди сотих уродин Т. Шевченка. Збірка статей. З 5 образками. 10
- Ч. 4. Червоний Кобзар, друга збірка найкрасших робітничих пісень і поезій З (3 образками) 10
- Ч. 5. Давид Едельштат — М. Подолянин: Американський Робітник. Сценічна картина з американського робітничого життя, в трох відслонах. 10
- Ч. 6. Робітнича Читанка 15
- Ч. 7. П. Ляфарг: Біблія Капіталіста 10
- Ч. 8. І. Г.: Гори трупів і море крові та сліз . . . 5
- Ч. 9. " Золото і нужда в Америці 5
- Ч. 10. Мей Вуд Саймонс: Жінка і соціальне питане 10
- Ч. 11. Дамян Бориско: Соціалізм а Релігія . . . 15
- Ч. 12. І. Ван ден Брінк: Важне Питане 5
- Календар „Новий Сьвіт“ на рік 1915 . . . 15

ПЕРЕПИСНІ КАРТКИ:

1. Новий Сьвіт. — 2. Чорти проти війни! — 3. Год в робітничій хаті, — 4. Жан Жорес. — 5. Мені тринайцятий минав. Т. Шевченко. — 6. Дивлюся — в могилі усе козаки. Т. Ш. — 7. Іван Франко. — 8. Е. Гуцайло. — Поодинокі картки по 3 ц. 100 коштує \$1.35 ц. з поштовою пересилкою.

Гроші і письма посилайте на адресу:

NOWYJ SWIT

Box 1051, Montreal, Que., Canada.

Книгарні і кольпортери дістають 50 процент опусту.

Бібльотека: „Новий Сьвіт” Ч. II.

Дамян Бориско.

СОЦІАЛІЗМ А РЕЛІГІЯ

Людство.

Соціалізм.

Монтреал, 1916.

Накладом Ів. Гниди. — З друкарні „Новий Сьвіт”.